

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ КРЕДИТНОЇ ПОВЕДІНКИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Визначено поняття кредитної поведінки фізичних осіб. Досліджено класифікацію кредитної поведінки. Проаналізовано взаємозв'язок стратегії кредитної поведінки та соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: кредитна поведінка, типи кредитної поведінки, стратегія кредитної поведінки фізичних осіб, кредитний бум.

V. V. KRIVOSHEEVA

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

THE ESSENCE AND THE COMPONENTS OF CREDIT BEHAVIOUR OF INDIVIDUALS

The aim of the paper is to investigate the nature of the credit behaviour of individuals. The concept of credit behaviour of households as their effect on consumer credit services. The influence of economic, psychological, sociological, demographic and institutional factors on the credit behaviour of households. The proposed motivational model of credit behaviour of individuals. Investigated the classification of credit behaviour. The author examined the behaviour of credit strategy for socio-economic development. Credit behaviour of households is a complex economic and social phenomenon. Getting a small current income and saturation of the consumer market in goods and services and the background of rapid development of marketing communications helps to activate the credit behaviour of individuals.

Keywords: credit behaviour, types of credit behaviour, credit strategy behaviour of individuals, the credit boom.

Постановка проблеми. Потреби суспільства трансформувались як кількісно, так і якісно у процесі розвитку суспільства під впливом змін умов виробництва споживчих благ, поглядів людей на споживання, моди, соціального стану, доходів, удосконалення техніки і технології. Проте поява та зростання потреб як окремої людини, так і суспільства загалом випереджають можливості їх задоволення. Прагнення людини прискорити задоволення перспективних потреб певною мірою вплинуло на появу кредиту, що сприяло формуванню та розвитку ринку кредитних послуг.

Окремих проблемам кредитної поведінки фізичних осіб присвячено праці С.В. Волосович, О.Б. Грибанової, А.А. Дикого, М.В. Івашенко, Н.Н. Івашиненко, Т.О. Кізіми, В.В. Леонова, Д.О. Стребкова, О.С. Шаманської. Проте, вони досліджують окремі аспекти кредитної поведінки домогосподарств, які стосуються її місця у складі фінансової поведінки домогосподарств, соціальних чинників впливу на кредитну поведінку. Водночас множинність підходів до визначення кредитної поведінки потребує його уточнення. Разом з тим необхідно систематизувати існуючі ознаки поділу кредитної поведінки фізичних осіб на певні види.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності кредитної поведінки фізичних осіб. На основі вказаної мети у статті вирішуються наступні завдання: проаналізувати сутність кредитної поведінки фізичних осіб, систематизувати ознаки класифікації типів кредитної поведінки фізичних осіб, виявити взаємозв'язок стратегії кредитної поведінки на соціально-економічний розвиток країни.

Результати дослідження. В сучасних наукових дослідженнях кредитна поведінка розглядається як складова фінансової поведінки домогосподарств. В.В. Леонов під кредитною поведінкою розуміє діяльність із тимчасового залучення чужих грошей для розв'язання своїх фінансових завдань [1, с. 68]. Т. О. Кізіма пропонує кредитну поведінку розглядати залучення тимчасово вільних коштів у інших суб'єктів на основних принципах кредитування [2, с. 20-21]. З цим перекликається визначення кредитної поведінки О.С. Шаманською, яка під кредитною поведінкою розуміє діяльність індивіда або домогосподарства, в процесі якої відбувається запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності та платності [3, с. 94]. При цьому спостерігається деяке ототожнення кредитної поведінки із принципами кредитування. Як зазначає М.В. Івашенко, кредитна поведінка пов'язана з перенесенням споживання населення з майбутнього в теперішній час та являє собою та являє бажання індивіда витратити «побільше і зараз», чому сприяють людські наміри до «красивого життя» та весь маркетинговий комплекс формування потреб в іноді непотрібних товарах [4, с. 18]. Останнє визначення дещо переобтяжене негативними аспектами функціонування кредиту. Варто акцентувати увагу, що кредитна поведінка стосується зацікавленістю фізичних осіб послугами фінансових установ. Це дозволяє визначити кредитну поведінку домогосподарств як їх дії щодо споживання кредитних послуг.

На наш погляд, серед чинників впливу на кредитну поведінку домогосподарств варто виокремити такі:

– економічні (макроекономічна стабільність, зростання потреб громадян, розвиток ринку кредитних послуг, доступність кредитних послуг);

- демографічні (сімейний стан, вік, чисельність дітей, стан здоров'я);
- психологічні (схильність до ризику, виконання своїх зобов'язань, прагнення до прискорення задоволення своїх перспективних потреб, кредитна культура, ціннісні орієнтації);
- соціальні (освіта, соціальний статус);
- інституційні, що включають стан розвитку ринку кредитних послуг, нормативно-правове забезпечення його функціонування.

Мотивація кредитної поведінки – це певна реакція фізичної особи на певні чинники, що викликають дискомфорт, з метою досягнення стану внутрішньої рівноваги. Мотиваційна модель розглядається як механізм взаємодії низки причинно-спонукальних чинників: потреби, диспозиції, мотиву та стимулу [5]. Ці дослідження стали підґрунтям для розробки мотиваційної моделі кредитної поведінки фізичних осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиваційна модель кредитної поведінки фізичних осіб

Склад	Зміст
Потреба	Є продуктом наявної ситуації дисбалансу людського існування, виявляється як необхідність у додаткових грошових коштах, викликана дефіцитом фінансових ресурсів.
Диспозиції	Визначають через соціальні установки та ціннісні орієнтації особистості умови та змістовні стандарти кредитної поведінки. Залежно від наявної ситуації та суб'єктивного досвіду фізичної особи диспозиційні установи відбирають відповідні системи її цінностей способи задоволення потреби.
Мотиви	Є спонукальною силою, що детермінує вибір щодо звернення за кредитною послугою, що визначається домінуючими ціннісними орієнтаціями у світогляді фізичної особи.
Стимули	Це ситуація у відповідному середовищі, певний досвід та наявність деяких зовнішніх факторів, які мають вплив на прийняття відповідного рішення щодо отримання кредиту.

Класифікація кредитної поведінки фізичних осіб здійснюється за такими ознаками як джерела кредитних ресурсів, відношення до кредиту, схильність до новацій (мотивація поведінки фізичної особи). За джерелами кредитних ресурсів можна виокремити кредитну поведінку, спрямовану на отримання коштів на ринку кредитних послуг та на отримання коштів з неформальних джерел (позики від родичів, друзів).

Д.О. Стребков за відношенням до кредиту серед фізичних осіб виокремлює вимушених споживачів, активних заощаджувачів, обережних заощаджувачів, обережних позичальників, активних позичальників, активних споживачів [6]. Вимушені споживачі не позичають та не дають гроші в борг. Водночас вони погано орієнтуються у фінансових питаннях. Активні заощаджувані, як і вимушені споживачі, мають низький рівень доходів. Проте за можливості проявляють схильність до заощаджень, які вважають показником власної безпеки. Вони вважають, що необхідно здійснювати витрати у межах наявних доходів. Обережні заощаджувачі охоче позичають гроші іншим фізичним особам, проте самі не звертаються за кредитними послугами. Обережні позичальники мають помірні доходи та середню схильність до ризику. Вони мають потребу в кредитних послугах, проте сумніваються щодо своєї платоспроможності.

Активні позичальники є самими активними споживачами кредитних послуг. Вони вільно надають гроші в борг та звертаються за кредитними послугами. Водночас вони мають високий рівень фінансової грамотності. Активні споживачі мають відносно високий рівень доходів, не схильні до заощаджень, багато споживають товарів та послуг за рахунок власних коштів. Вони надають перевагу отриманню позикових коштів з неформальних джерел. Водночас можуть легко надавати кошти у борг родичам та друзям. Фізичним особам з цієї групи приманна висока схильність до ризику.

За ступенем ризику виокремлюють ризикову кредитну поведінку, що передбачає відсутність реального оцінювання своїх можливостей щодо вчасного та повного погашення кредиту, та кредитну поведінку з мінімальним ступенем ризику, що передбачає врахування кредитних ризиків та застосування певних методів управління ними.

Залежно від схильності до новацій або як запропонувала Н.Н. Івашиненко за мотивацією поведінки фізичної особи [7], виокремлюють активно-інноваційний тип кредитної поведінки, якому притаманні висока зацікавленість новими кредитними продуктами і змінами на ринку кредитних послуг; рутинно-еволюційний, коли затребуваними є традиційні кредитні продукти, що пропонуються фінансовими установами, що викликають високий рівень довіри; показний, коли раціональна оцінка є заниженою, присутній соціальний оптимізм і прагнення перейти до соціальної групи з більш високим статусним рівнем.

А.А. Дикий виокремлює раціоналістичну, неекономічну стратегію кредитної поведінки фізичних осіб, стратегію інфлюенци, безвихідну стратегію [8, с. 19] (табл. 2).

Раціоналістична стратегія кредитної поведінки домогосподарств може впливати на зростання капітальних інвестицій, обсягів випуску товарів і послуг та валового внутрішнього продукту. Останні

показники збільшуватимуться за умови, що кредитні ресурси використовуються всередині країни на придбання вітчизняних товарів. В разі переважання неекономічної стратегії та стратегії інфлюенци можливе зростання проблемних кредитів у кредитних портфелях банківських установ. Таким чином, можна стверджувати, що у межах зазначених стратегій є висока ймовірність негативної девіантної кредитної поведінки, яка може призвести до кредитних бумів, внаслідок чого посилюється нестабільність ринків кредитних послуг. Як цілком слушно зазначає С.В. Волосович, щоб наслідком кредитного буму не стала фінансова чи економічна криза, необхідно сприяти раціональній та ефективній структурі кредитування [9, с. 30]. Безвихідна стратегія кредитної поведінки не здатна вплинути на розвиток ринку кредитних послуг, оскільки фізичні особи надають перевагу залученню коштів на основі неформальних відносин.

Таблиця 2

Стратегії кредитної поведінки фізичних осіб

Вид стратегії	Вік фізичних осіб, специфіка діяльності	Характеристика
Раціоналістична	Особи від 35 років, зайняті у промисловості або які є інженерно-технічними працівниками.	Усвідомленість намірів жити в кредит, грамотне планування.
Неекономічна	Особи 25–35 років.	Не здатність планування сімейного бюджету, реальної оцінки можливостей погашення кредиту.
Інфлюенци	Особи 25–35 років, «кредитомани», для яких притаманна висока моральна цінність грошей.	Висока ризиковість поведінки, що нівелюється здатністю заробляти пристойний дохід.
Безвихідна	Особи 40–54 роки із середньо-спеціальною та професійно-технічною освітою, які негативно відносяться до інституту кредиту.	Користування неформальними позиками. Послугами кредитних установ користуються як виняток.

Висновок. Таким чином проведені дослідження засвідчують, що кредитна поведінка домогосподарств є складним економічним, соціальним явищем. Її формування та структура залежать від багатьох чинників, що впливають на формування попиту на кредитні послуги. Отримання незначних поточних доходів фізичних осіб та насиченість споживчого ринку товарами та послугами на тлі бурхливого розвитку маркетингових комунікацій сприяє активізації кредитної поведінки фізичних осіб.

Література

1. Леонов В.В. Мотиваційні чинники фінансової поведінки населення України: емпіричний аналіз / В.В. Леонов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/3.2007/63-76.pdf>
2. Кізіма Т.О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу / Т.О. Кізіма // Світ фінансів. – 2011. – № 4. – С. 19–26.
3. Шаманська О.С. Сучасні мотиви та тенденції реалізації кредитної поведінки домогосподарствами в Україні / О.С. Шаманська // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 22. – С. 94–96.
4. Іващенко М.В. Інституціональний аналіз видів фінансової поведінки українських домогосподарств / М.В. Іващенко // Вісник університету банківської справи. – 2011. – № 1(10). – С. 17–21.
5. Леонов В.В. Мотивація фінансової поведінки населення України : автореф. дис. ... канд. соц. Наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / В.В. Леонов. – К., 2008. – 21 с.
6. Стребков Д. Основные типы и факторы кредитного поведения населения в современной России / Д. Стребков // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 109–128.
7. Иващенко Н.Н. Механизм взаимодействия на финансовом рынке России: население и финансовые структуры / Н.Н. Иващенко // Экономическая социология. – 2001. – № 3. – Т. 2 – С. 27–43.
8. Дикий А.А. Стратегии долгового поведения населения в современной России : автореф. дис. ... канд. соц. Наук : 22.00.03 «Экономическая социология и демография» / А.А. Дикий. – Нижний Новгород, – 2012. – 22 с.
9. Волосович С.В. Страхування ризиків кредитної сфери : [монографія] / С.В. Волосович. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388 с.

References

1. Leonov V.V. Motyvatsiini chynnyky finansovoi povedinky naselennia Ukrainy: empirichniy analiz. URL: <http://www.ukrsocium.org.ua/Arhiv/Stati/3.2007/63-76.pdf>
2. Kizyma T.O. Finansova povedinka domohospodarstv: sutnist', klasyfikatsiia, chynnyky vplyvu, Svit finansiv, 2011, No 4, pp. 19–26.
3. Shamanska O.S. Suchsni motyvvy ta tendehtsii realizatsii kredytnoi povedinky domohospodarstvamy v Ukraini. Naukovi zapysky. Seriya «Ekononika», 2013, Vol. 22, pp. 94-96.
4. Ivashchenko M.V. Instytutstional'nyi analiz vydiv finansovoi povedinky Ukrain'skyh domohospodarstv. Visnyk universytetu

bankivs'koi spravy, 2011, No 1(10), pp. 17-21.

5. Leonov V.V. Motyvatsiia finansovoi povedinky naselennia Ukrainy. Kiev, 2008, 21 p.

6. Strebkov D. Osnovny'e tipy' i faktory' kreditnogo povedeniya naseleniya v sovremennoj Rossii, Voprosy' e'konomiki, 2004, No2, pp. 109-128.

7. Ivashenko N.N. Mehanizm vzaimodejstviya na finansovom ry'nke Rossii: naselenie i finansovy'e struktury', E'konomicheskaya sotsiologiya, 2001, No 3, Vol. 2, pp. 27 – 43.

8. Dikii A.A. Strategii dolgovogo povedeniya naseleniya v sovremennoi Rossii, Nizhnii Novgorod, 2012, 22 p.

9. Volosovich S.V. Strakhovanie ryzykiv kredytnoi sfery, Kiev, Kievskij natsional'nyi torhovel'no-ekonomichnyi universitet, 2013, 388 p.

Надійшла 23.08.2014; рецензент: д. е. н. Волосович С. В.